

2. Цит. за: Таманага Б. Верховенство права. Історія. Політика. Теорія / Б. Таманага. - К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. - 205 с.

3. Seligman A. The Idea of Civil Society / A. Seligman. - New-York : Free press, 1992. - 235 p.

4. Kelly D. A Life of One's Own. Individual Rights and the Welfare State / D. Kelly. - Washington : Catholic University of America, 2001. - 234 p.

5. McLean G. F. Philosophy and Civil Society: Its Nature, its Past and Its Future / G. F. McLean // Civil society and Social

Reconstruction. The Council for Research in Values and Philosophy. - Washington, D.S., 1997. - P. 7-83.

6. Seligman A. Указ. праця.

7. Рорти Р. Обретаючи нашу страну. Політика левих в Америці ХХ століття / Р. Рорти. - М. : Дом інтелектуальної книги, 1998. - 128 с.

8. Волзер М. Безпека і добробут / М. Волзер // Сучасна політична філософія. - К. : Основи, 1998. - С. 486-524.

9. Аристотель. Політика / Аристотель. - К. : Основи, 2000. - 239 с.

I. Bartahariyeva

LEGAL FACTORS IN THE CONCEPTUALIZATION OF LIBERAL AND COMMUNITARIAN MODELS OF CIVIL SOCIETY

The article deals with the role and meaning of the Law discourse in the civil society model's development. The thesis focuses on the close connections law foundations and rules with the development of socio-cultural models social self-organization, as well as with dimensions of Natural Law and Juridical positivism, the influence of theoretical concepts civil society on practical functioning of European society are explored. The article focuses on incompatibility of contemporary Ukrainian practice with Europeans law patterns, lack of horizontal forms solidarity and trust take place.

Key words: civil society, social self-organization, Ukrainian practice, Natural Law, Juridical positivism.

© I. Бартагарієва

Надійшла до редакції 15.11.2012

УДК 2-184:26+27

ВІРА АВРААМА В МОВНО-СМИСЛОВИХ УНІВЕРСУМАХ ІУДАЇЗМУ ТА ХРИСТІАНСТВА

ВІКТОРІЯ ЗІНЯКОВА,

аспірант Донецького національного технічного університету

На прикладі уривку Буття 15:6 порівнюються неперекладні сенси "πίστις" і "אמונה" у мовно-смыслових універсумах іудаїзму та християнства. Наголошується, що переклад неминуче привносить в сенси священного тексту місцеві мовні та культурні конотації, накопичені мовою перекладу.

Ключові слова: "πίστις", "אמונה", неперекладні сенси, мовно-смысловий універсум, іудейська традиція, християнська традиція, Танах, Септуагінта.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Віра - фундаментальна релігійна категорія іудаїзму та християнства, письмовим першоджерелом якої є Біблія. В українській мові слово "віра" може бути інтерпретоване в трьох смыслових напрямках: як упевненість у чомусь, як довіра і як релігійна віра. Звідси можна припустити, що під вірою Авраама україномовні читачі розуміють одне із цих трьох значень. У контексті п'ятнадцятої глави Буття стає зрозумілим, що йдеться про віру-довіру, віру Авраама в здійснення обіцянки Бога, бо Авраам повірив, що Бог дарує йому нащадків, і саме ця віра була прийнята як праведна. Отже, прямий сенс цього уривку здається простим та прозорим. Але при зверненні

до оригінальної мови Танаху або Септуагінти (LXX) відразу ж з'являється декілька додаткових смыслових фонів, неперекладних сенсів, що супроводжують цей текст. Ці сенси різняться між собою залежно від того, у якому мовно-смысловому універсумі вони згадуються.

Мові священних текстів присвячені дослідження Н. Б. Мечковської, Д. Іванова, С. В. Лезова, Г. Вольфа, Д. Хілла, Д. Барра, Д. Паттерсона та ін. До біблійного сюжету з уривку Бут. 15:6 зверталися Дж. Фрішман, Г. Штембергер, А. Швейцер, М. Бубер, Б. І. Берман та інші. Питання сприйняття і порозуміння категорій однієї культури ціннісно-смысловим універсумом іншої культури розглянуті в робо-

тах С. Б. Кримського, А. Я. Гуревича. Серед цих категорій важливе місце посідає мовна картина світу, що знайшло своє вираження в дослідженні європейськими вченими (Ж. Деріда, Б. Кассен) проблеми "неперекладності" світоглядно навантажених (зокрема філософських) текстів. Стаття є спробою застосування цієї філософської методології до сакрального тексту.

Мета статті полягає в аналізі неперекладних сенсів віри Авраама з уривку Бут. 15:6 у мовно-сміслових універсумах іудаїзму та християнства.

Виклад основного матеріалу. Найзначнішим уривком Старого Заповіту, що стосується віри, є Бут. 15:6.

Biblia Hebraica Stuttgartensia:

וְהָאֱמִן בַּיהוָה; וַיַּחֲשֶׁבֶה לּוֹ צְדָקָה

Септуагінта: καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραμ τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην

Християнський переклад І. Огієнка: "І ввірував Аврам Господеві, а Він залічив йому те в праведність".

Для християнства в мовному аспекті основою наведеного уривку є давньогрецька мова, яка є спільною як для LXX, так і для Нового Заповіту. Крім того, цитування віршів зі Старого Заповіту в Новому Заповіті спирається саме на Септуагінту. У LXX давньоєврейське "ввірував" - "וְהָאֱמִן" ("heemin") перекладено дієсловом ἐπίστευσεν від πίστεύω, яке, згідно зі словником І. Х. Дворецького, має значення - вірити, довіряти, доручати; іменник πίστις - віра, довіра, впевненість, вірність, записка, віросповідання, підтвердження, доказ, доручення, місія; прикметник πιστός - вірний, відданий, надійний, достовірний [9, с. 1319]. Якщо узагальнювати, то в активному сенсі "вірити" значить довіряти, у пасивному - бути вірним або надійним. У давньоєврейській мові слово "віра" походить від кореня אמן: אָמֵן ("емун") - істинність, вірність; אָמֵן ("емуна") - твердість, витриманість, надійність, правдивість, чесність; אָמַן: - кріпити, підтримувати, бути міцним, постійним, вірним, незмінним. Бути впевненим, довірятися, вірити будь-кому - цих значень дієслово אָמַן набуває тільки в біньяні¹ гіфіль - "וְהָאֱמִן" ("heemin") [16, с. 31]. Отже, віра, довіра, вірність та надійність є спільними сенсами слів אָמַן та πίστεύω. Віросповідання, записка, підтвердження, доказ, доручення, місія, достовірний - сенси, яких немає в слові "емуна". Твердість, витриманість, правдивість, чесність, істинність - ці сенси не властиві "пістіс". Тепер проаналізуємо більш детально вживання цих слів та текст Бут. 15:6 в іудейській та християнській традиціях.

Початок використання наведеного уривку та його перифраз у християнстві спостерігаємо ще в посланнях апостола Павла, де в контексті пасажу Рим. 4:1-5 на Бут. 15:6 віра (πίστις) є тим, що бінарно протистоїть дотриманню Закону. За допомогою цієї опозиції ап. Павло підкреслює характер отриманої Ав-

рааомом праведності як дару, а не як "обов'язкової" винагороди за працю (εργαζομένω), яка в тексті послання дорівнюється виконанню Закону. Дослідник та перекладач С. В. Лізов у своєму коментарі на "Послання до Римлян" виокремлює ці смислові протиставлення та підводить до думки про те, що ап. Павло, щоб довести своє "релігійне переконання про виправдання по вірі поза Законом", застосовує методи равиністичної екзегези так, щоб додати слову "віра" додатковий сенс, яким і є сама опозиція πίστις виконанню Закону [13, с. 23-26]. Ця теза є провідним положенням та неминучим наслідком усього релігійного вчення ап. Павла про "спасіння через буття у Христі". Як зазначає дослідник містичної філософії ап. Павла А. Швейцер: "...Павло приходить тут до уявлення про віру, яка відкидає не тільки діла Закону, але й діла взагалі. Цим він відрізає собі шлях до етики. Така є ціна, яку він платить за можливість зробити вчення про свободу від Закону складовою частиною вчення про спокутну смерть Ісуса" [15, с. 214].

Розумінню πίστις як засобу досягнення виправдання, протилежного "ділам" Закону, услід за ап. Павлом віддали данину й отці Церкви. Зокрема, такої позиції дотримувався Іустин Філософ. У "Бесіді з Тифоном іудеєм" він розвиває ідеї ап. Павла, де продовжує порівнювати віру Авраама й християнську віру, через що дедалі більше зводить віру Авраама до віри в Бога, а не Богу, тобто до впевненості в релігійних істинах: "Авраам отримав від Бога свідчення своєї праведності не через обрізання, але через віру; бо перш ніж він обрізався, сказано про нього так: "Авраам вірував Богові, і це було йому зараховано в праведність". І ми, які будучи необрізані по плоті, віруємо в Бога через Христа і маємо обрізання корисне для нас, його стяжавших, тобто обрізання серця, сподіваємося стати праведними і благоугодними Богові, тому що ми вже отримали це свідчення від Нього через пророчі слова" [11, с. 285]. Тут, слід зауважити, що тема віри Авраама для Отців церкви була теологічно важливою, бо від змісту інтерпретації залежатиме, хто, іудеї чи християни, є справжніми спадкоємцями Авраама, тобто залученими до Божих обітниць. Як указує Джудіт Фрішман, "Авраам спершу згадується на захист включення язичників у завіт, укладений юдеями та християнами, а потім на нього посиляються християни не-юдейського походження, щоб виключити юдеїв зі складу спасених" [2, с. 163]. Іустин Філософ належав до тих, хто підкреслював у своїх творах, що справжніми спадкоємцями Авраама є християни, а євреї не спасуться, якщо будуть виконувати закон Мойсея, але не віритимуть у Христа [11, с. 206].

Подібні тлумачення "πίστις" як віри в Бога неможливо застосувати до давньоєврейської віри Богу - אָמֵן. Якщо в умовах боротьби церкви з єретичними вченнями слово "πίστις" нерідко згадується в християнських творах як "віровчення", як віра в християнські догмати та віровтвердження, давньоєврейське "וְהָאֱמִן" узагалі не має такого семіотичного поля. Ці суто давньогрецькі сенси віри "πίστις" добре розкриваються в Кирила Олександрійського,

¹ біньян - порода або вид дієслів, де біньян гіфіль найчастіше вказує на каузативну дію.

коли він пише: "Правильна воістину й бездоганна віра, яку супроводжує світло добрих справ, наповнює нас всяким благом і тим, що доставляє їй блискучу славу. Але світло справ, якщо воно чуже правим догматам і неушкодженій вірі, душі людській, як думаю, не принесе жодної користі. ... А ті, хто через нерозсудливість не вважають за потрібне мати праву віру, хоча й прикрашаються добрими справами, подібні деяким чином до людей з благородним обличчям і косими, блукаючими очима..." [8, с. 114].

Крім цього, отці церкви переосмислили "віру Авраама", змістивши смислові акценти, відповідно до сучасної їм філософської проблематики, на взаємозв'язок віри та знання. Отже, дослідимо, яких ще смислів набуває віра Авраама, яку Бог вважає праведною, у міркуваннях отців церкви. Так, Климент Олександрійський виокремлював загальну віру й віру небагатьох - гностичну. Авраама він відносив до другої категорії віруючих, бо він набув свою віру через узгодження знання з вірою: "Віра Авраама була "зарахована йому в праведність", оскільки спочатку він присвятив себе спогляданню небесних явищ і філософії руху небесних тіл" [12, с. 147; 150]. Тобто віра Авраама в Бога виникла не раптово, до неї Авраам йшов певний час шляхом роздумів над устроєм природи та Всесвіту, після чого він зрозумів, що "Бог перевершує всі творіння і весь його устрій" [12, с. 150]. Отже, виходячи з роздумів Климента, вірою, що виправдовує Авраама, є теоцентрична віра, яка перебуває в гармонійній злагоді з розумом. Тут Климент Олександрійський скоріше за все має на увазі сенси слова *πίστις*, найближчі до релігійних переконань, ідей, поглядів, які сформувалися на підставі знання, гнозису. У шостій книзі Стормат Климента підкреслює, що можна вірити й у той же час не бути праведним, але віра Авраама була підкріплена знаннями та відповідними добрими справами, тому "саме у цьому сенсі віра Авраама була "зарахована йому в праведність", оскільки він досяг тим самим більш високого й досконалого ступеня у своїй вірі" [12, с. 58]. Тобто він підводить до думки, що віра Авраама - це віра, що має підтвердження, доказ у знанні, така віра і є праведністю, яка реалізується "в слові, ділі, у відверненні від злого і в благодіянні" [12, с. 58]. Здається, що тлумачення Климента споріднені іудейській усній традиції інтерпретації віри Авраама, бо те, що віра Авраама в Бога не є раптовою, бо він прийшов до неї через роздуми, - це стародавній і традиційний іудейський мідраш; але в іудаїзмі до уривку Бут. 15:6 не застосовується поняття інтелектуальної (і тим більше гностичної) віри, як у Климента Олександрійського, а отже, немає зв'язку саме такої віри з праведністю. Скоріше, навпаки. Як розповідається в Мідраші, "Ашем пообіцяв Аврамові: "Твої нащадки будуть численні, як зорі на небі!". Аврам відразу ж повірив Ашemu і не став просити про чудо, яке б підтвердило ці слова" [7, с. 186]. Звідси, віра Авраама, що була зарахована в праведність, тому і стала взірцем великої віри, бо не потребує ніяких підтверджень. Така інтерпретація близька до християнської, як вона представлена в Іоанна Златоуста. У Бесіді 36:5 на книгу Буття ця теза розкривається в поясненні, що зміст віри Авраама близький до

її інтерпретації ап. Павлом, як віри в те, що є невидимим, неможливим, що важко досягнути здоровим глуздом: "обіцянка та була вище природи і порядку людських справ, чому віра і доставила йому (Аврааму) виправдання перед Богом. ...тільки будемо вірувати в силу Того, хто Обіцяє, щоб і виправдання придбати від віри, і отримати обіцяні блага. Те, що нам особливо обіцяно, перевищує всякий людський розум і перевершує всяке розумування" [10, с. 397]. Інакше кажучи, Авраам відкинув усі сумніви, усі докази розуму і повірив в обіцянку Бога. У цьому сенсі віра Авраама була не звичайною вірою, а супервірою. Такою є і християнська віра, яка полягає в довірі вчення Христа та його обіцницям, у які неможливо повірити завдяки доказам розуму.

Подивимось тепер, які сенси приймає віра Авраама в мовно-смісловому універсумі іудаїзму.

Як у середовищі християнських богословів, так і в науково-публіцистичних працях сучасності інколи зустрічається теза щодо відсутності значення "віра" в давньоєврейському слові "емуна", як, наприклад, у статті "Біблійна людина очима лінгвіста", яка присвячена аналізу концептуальних сенсів Біблії засобами когнітивної лінгвістики. У цій статті дослідниця К. Б. Яковенко підкреслює, що "в Старому Заповіті слово *віра* на зустрічається жодного разу: замість нього стоять слова *істина* і *вірність*" [17, с. 88]. Так, іменник "אמונה" зовсім не має таких сенсів як "віра", але цей сенс наявний у дієслові у біньяні гіфіль, а це саме та форма, яка вживається в уривку Бут. 15:6. Дослідник біблійної етимології Дж. Барр спростовує думки щодо відсутності сенсів віри як дії в давньоєврейській мові. Він стверджує, що давньоєврейське слово "хеєміна" як таке в Танахі означає не "вірність", а саме віру-довіру. Виникнення конотації віри як вірності має під собою богословське підґрунтя, яке полягає в асоціації віри з вірністю завіту в Старому Заповіті, де вирішальною складовою відносин були вірність та довіра між сторонами, що складають угоду, тому "віра" стає мимоволі підпорядкованою "вірності" [1, с. 175].

В іудейській традиції акцентуація сенсів на "вірності" є певною мірою реакцією на християнську інтерпретацію "віри", бо з виникненням християнства в рабиністичній думці дедалі частіше позитивні сенси віри Авраама з Бут. 15:6 заміняються негативними сенсами недовіри з уривку Бут. 15:8, коли Аврам на обіцянку Бога дарування землі відповідає: "І промовив Аврам: Господи, Господи, з чого я довідаюся, що буду спадкоємець її?". В іудейській традиції саме в цій недовірі Богу вбачали причину перебування єврейського народу в Єгипті, що в іудаїзмі розглядається як свого роду духовний занепад, тому говорять саме "спускання" ("йеріда") в Єгипет та "сходження" ("алія") до Єрусалиму. Дослідник іудео-християнських екзегетичних традицій Гюнтер Штембергер зазначає, що, "таким чином, Авраам, який у християнській (і ранній рабиністичній) думці вважався "батьком віруючих", стає людиною, яка через свою невіру спричиняє історію гноблення своїх нащадків" [4, с. 156]. Тобто віра Авраама в обіцянку Бога супроводжувалась певними сумнівами (при тому що в Отців Церкви саме ця віра-довіра в обіцянку Богу його виправдовує і, таким чи-

ном, створює прецедент залучення до духовної спадщини Бога не по Закону, а по вірі), а віра, що була зарахована в праведність, - це вірність, яку Авраам підтвердив своїм життям, тим, як він ішов за Богом. Тому в подальшій іудейській інтерпретації Бут. 15:6 сенси вірності слова "אֱמוּנָה" починають переважати.

Звертається до сенсів слів אֱמוּנָה та פִּיּוּסִית і відомий єврейський філософ М. Бубер. У роботі "Два образи віри" він зазначає, що існує лише два типи віри. Перша віра полягає в безпідставній довірі кому-небудь, а друга - у безпідставному визнанні істинності чого-небудь [6, с. 234]. Перший тип віри він називає єврейським, другий - християнським [6, с. 237]. М. Бубер роз'яснює, що єврейська віра формувалася в умовах мандрівок давньоєврейських племен, які перебували у відносинах заповіту між собою і з Богом, який був їхнім проводирем, тому постійність, вірність завіту й безумовна довіра Богу є ключовими сенсами слова אֱמוּנָה, віри, яка "знаходиться всередині об'єктивної пам'яті поколінь" [6, с. 236]. Другий тип віри М. Бубер пояснює, виходячи з таких сенсів слова "פִּיּוּסִית", як "місія", звідки виходить елліністична християнська віра як віра діаспори, що привноситься ззовні зусиллями місіонерів. Відповідно, тут немає спадкоємності, як у אֱמוּנָה; навпаки, פִּיּוּסִית передбачає зміни, "стрибок віри". Місіонерська віра пропонує слухачу повірити в те, що "не має спадкоємності з його попередньою вірою" [6, с. 236]. Узагальнює вищенаведені роздуми М. Бубера його теза про те, що сенси довіри, які містить давньоєврейське "אֱמוּנָה", при перекладі словом "פִּיּוּסִית" перетворюються "в щось за-істинувизнане" [6, с. 246]. Звідси відмінність віри Авраама в єврейському Танасі та давньогрецькій Септуагінті, яку М. Бубер пояснює, виходячи з тих сенсів, що їх він виділяє в давньоєврейському слові "אֱמוּנָה" та в давньогрецькому слові "פִּיּוּסִית". Позаяк у семантичному полі давньоєврейської мови *העמין* - це щось тверде й постійне, то, на думку М. Бубера, уривок Бут. 15:6 можна передати так: "І він перебував постійним по відношенню до *יְהוָה*". Тут мається на увазі не особливий акт, а лише зміцнення вже наявного сутнісного відношення, у якому поєднані одночасно довіра та вірність. Перед лицем обітчування, у яке Авраам здатний повірити лише зі свого сутнісного відношення до Бога, патріарх ще більш поглиблює це відношення завдяки своїй великій відданості" [6, с. 258]. У Септуагінті, на яку спирається ап. Павло, на думку М. Бубера, слово "віра" оточене вже іншою "атмосферою". Постійність змінює "душевний рух", Авраам уже не просто довіряє Богу й вірить йому, а слухає Його слова з вірою. Як указує М. Бубер, саме ці давньогрецькі конотації стали вихідним матеріалом для роздумів ап. Павла [6, с. 259].

Схожу гру сенсів слова "віра" спостерігаємо в ізраїльського релігійного мислителя Б. І. Бермана (1957-1992), який вказує на відмінність класичних іудейських інтерпретацій віри Авраама від іншомовних конотацій. Він зауважує, що в Бут. 15:6 не йдеться "...про віру-довіру в якісь певні твердження, події, прогнози. Це і не самоцільне і самоцінне прагнення

вірувати, і не налаштованість душі на віру, і навіть не стільки визначення настанови на життя (що само собою), скільки розв'язання питання своєї поведінки в житті" [5, с. 57]. Отже, він відкидає, здається, очевидні для елліністичного мислення сенси слова "віра". Навпаки, *פִּיּוּסִית* Авраама як віри-впевненості, віри як поняття добротності та догматичної підпорядкованості найвищому авторитету - Богу, אֱמוּנָה Авраама відсилає до іншого бачення мовно-культурних сенсів віри-довіри אֱמוּנָה. Хоча слово *פִּיּוּסִית* теж містить сенси довіри, але віра-довіра Богу в мовно-смысловому універсумі іудаїзму пояснюється по-іншому, виходячи з таких значень давньоєврейського кореня אָמַן ("аман") як "оман" - "майстер", "митець" і "омен" - "вихователь", звідси віра-довіра, це теж саме, що готовність стати тим матеріалом, з якого Майстер буде формувати та створювати. Також, це те саме, що слухати Бога, віддавши Йому на виховання. Отже, віра-довіра полягає в готовності віддати себе Богу, виконувати його вимоги й бути вірним своєму Вчителю та Майстру. У цьому сенсі віра згадується головним рабином Британської імперії Й. Герцем (пер. пол. ХХ ст.) у класичних іудейських коментарях "Сончіно" до Бут. 15:6, де зазначається, що "віра сама по собі є праведністю, бо той, хто вірить, не сумнівається у всемогутності Всевишнього і не зверне зі шляху, узаного йому Творцем" [14, с. 76]. В іудейській традиції ця віра реалізується через дотримання законів Тори та Галахи, тобто через справи Закону. Особливість цієї віри полягає в її суспільності, колективності як віри або невіри всього народу, тому емуна - це дія, яка має більш колективний характер. Разом із тим, у грецькій елліністичній культурі *פִּיּוּסִית* - це абстрактне поняття античної філософії, де віра - це скоріше ознака добротності, а *פִּיּוּסִית* - це більш особистісна віра. В "Mercer Dictionary of the Bible" при порівнянні *πιστις* і *емуна* зазначається, що "...інтелектуальні та індивідуалістичні тенденції видаються більш виразними в грецькому контексті, а покірність та общинні тенденції більш виразні в єврейському" [3, с. 290]. Звідси виникає паралель із тим, що іудеї спасаються не кожен окремо, сам по собі, а всім народом, колективно, коли християни - індивідуально, кожен по своїй вірі.

Висновок

Отже, у творах східних отців церкви, *פִּיּוּסִית* - це віра-довіра, але в контексті елліністичного мислення та християнської традиції довіритися, повірити означає не тільки довіритися Христу, але й повірити в нього і в неможливе - виправдання через віру в смерть і воскресіння. Звідси, за аналогією, і віра Авраама набуває сенсів віри як віри в істинність чогось, віри як релігійного переконання, упевненості, яка перевершує логіку й докази розуму. Тобто в східнохристиянському богослов'ї віра постає як умоглядна дія, що перевищує розум, як упевненість в істинності християнських істин віри. Віра також невід'ємна від дій віри, відповідних вірі добрих справ. У той же час "емуна" як віра-довіра в мовно-смысловому універсумі іудаїзму - це скоріше спосіб життя, а не релігійні переконання. Крім того, в іудейській традиції спостерігаємо підкреслення та-

ких аспектів віри, як вірність та довіра, скоріше в сенсах близьких до способу слідування за Богом, укоріненого в самому житті. Звернемося тут знову до М. Бубера, який зазначає, що, якщо "ми бажаємо віддати належне справжній інтенції духу єврейської мови, яка тут віддзеркалилася, то нам не слід "довіру", як і "вірність", розуміти тільки у внутрішньому, психологічному сенсі. Душа людини цілком втягнута в стан "вірності", як і в стан "довіри", але в обох випадках вирішальною стає необхідність перетворення душевного стану в стан життя. І вірність, і довіра проявляються в реальній сфері відносин між двома істотами. Тільки в повній реальності подібного відношення можна бути як вірним, так і тим, хто довіряє" [6, с. 248].

Таким чином, хоча в уривку Бут. 15:6 Септуагинти достатньо еквівалентно передані сенси тексту Танаху, але в мовно-сміслових універсумах іудаїзму та християнства сенси віри, зокрема "віри Авраама", набувають, понад усю спорідненість, також істотно відмінних концептуальних форм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Barr J. The semantics of Biblical language / James Barr. - London : Oxford University Press, 1967. - 313 p.
2. Frishman J. And Abraham Had Faith: But In What? Ephrem and the Rabbis on Abraham and God's Blessings // Judith Frishman // The Exegetical Encounter between Jews and Christians in Late Antiquity. - Leiden - Boston : Koninklijke Brill NV, 2009. - V 18. - P. 163-179.
3. Mercer Dictionary of the Bible / [general editor Watson E. Mills ; associate editors Roger Bullard]. - Macon : Mercer University Press, 1990. - 1027 p.
4. Stemberger G. Genesis 15 in Rabbinic and Patristic Interpretation / Günter Stemberger // The Exegetical Encounter between Jews and Christians in Late Antiquity. - Leiden - Boston : Koninklijke Brill NV, 2009. - V 18. - P. 143-162.
5. Берман Б. И. Библиейские смыслы / Б. И. Берман. - М. : Лайда, 1997. - 200 с.
6. Бубер М. Два образа веры / Мартин Бубер ; [пер. с нем. М. И. Левиной, С. В. Лёзова, И. И. Маханькова, А. Ю. Миронова, В. В. Рынкевича, Ю. С. Терентьева]. - М. : Республика, 1995. - 464 с.
7. Вейсман М. Мидраш рассказывает : в 5 кн. / Рабби Моше Вейсман ; [пер. с ивр. Цви Вассерман]. - Иерусалим : Швут Ами, 1990. - Книга 1. : Берешит. - 288 с.
8. Восточные отцы и учителя церкви V века : антология / [сост., биогр. и библиогр. ст. иером. Илларион]. - М. : МФТИ, 2000. - 416 с.
9. Древнегреческо-русский словарь / [составил И. Х. Дворецкий]. - М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. - Т. 2. : М-Ω. - С. 1044-1905.
10. Златоуст И. Творения : в 12 т. / Иоанн Златоуст. - СПб. : С.-Петербургская духовная академия. -1898. - Т. 4. - 923 с.
11. Иустин Философ. Разговор с Трифоном иудеем / Иустин Философ // Св. Иустин, философ и мученик. Творения. - М. : Паломник - Благовест, 1995.- С. 132-363.
12. Климент Александрийский. Строматы : в 3 т. / Климент Александрийский ; [пер. с древнегреч. Е. В. Афонасина]. - СПб. : "Издательство Олега Абышко", 2003. - Т. 3. (Книги 6-7). - 368 с.
13. Лезов С. В. Мидраш об Аврааме в послании к Римлянам (Рим. 4:1-5:11) / Сергей Лёзов // Попытка понимания : избранные работы. - М. : - СПб. : Университетская книга, 1998. - С. 21-30.
14. Пятикнижие и Гафтарот : ивритский текст с русским переводом и классическим комментарием "Сончино" / [пер. с ивр. П. Гиль, З. Мешков ; сост. коммент. Й. Гертц]. - Москва ; Иерусалим : Гешарим, 1999. - 1456 с.
15. Швейцер А. Мистика апостола Павла / Альберт Швейцер // Христос или Закон? Апостол Павел глазами новозаветной науки ; [пер. с англ. А. Л. Чернявский]. - М. : РОССПЭН, 2006 - С. 21-370.
16. Штейнберг О. М. Еврейский и халдейский этимологический словарь к книгам Ветхого Завета : в 3 т. / О. М. Штейнберг. - Вильна : Маца, 1878. - Т. 1. - 526 с.
17. Яковенко Е. Б. Библиейский человек глазами лингвиста / Е. Б. Яковенко // Человек. - № 1. - 2007. - С. 79-92.

V. Zinyakova

FAITH OF ABRAHAM IN LINGUISTIC AND SEMANTIC UNIVERSE OF JUDAISM AND CHRISTIANITY

The article compares untranslatable meanings of "πίστις" and "אמונה" in the linguistic and semantic universes of Judaism and Christianity as reflected in Genesis 15:6. It is being noted, that a translation inevitably brings in local linguistic and cultural connotations, accumulated by the target language, into the meaning of the Sacred original.

Key words: "πίστις", "אמונה", untranslatable meanings, linguistic and semantic universe, Jewish tradition, Christian tradition, Tanakh, Septuagint.

© В. Зінякова

Надійшла до редакції 29.10.2012